

3. Лагутов Ю. Проблема подвійного громадянства в Україні: аналіз ситуації, зарубіжний досвід, шляхи вирішення, законодавчі пропозиції [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/monitor/May2009/12.htm>
4. Конституція Іспанії [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vivovoco.astronet.ru/VV/LAW/SPAIN.HTM>
5. Якимчук О. В. Особливості правового статусу біпатридів у міжнародному праві [Текст] / О. В. Якимчук // «Приоритетные направления развития правовой системы Украины» (г. Донецк, 25-26 октября 2013 г.). — Херсон : Издательский дом "Гельветика", 2013. – с. 35-38.
6. Георгіца А. З. Конституційне право зарубіжних країн: Навчальний посібник. – Чернівці: “Рута”, 2000. – 424 с.
7. Конституція Румунії [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Румунського Парламенту. – Режим доступу: <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=371>
8. Богуславский М. М. Международное частное право: Учебник / М. М. Богуславский. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2005. – 604 с.
9. Киян Є. В. Правовий статус біпатридів у міжнародному праві [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/42_PRNT_2015/Pravo/13_202535.doc.htm

Толкач С.М., старший викладач кафедри цивільного,
господарського права та процесу
*Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій
Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів, Україна)*

25 РОКІВ ФЕРМЕРСТВА В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Перші фермерські господарства з'явилися в Україні в 1989 р., ще до прийняття Закону України «Про селянське (фермерське) господарство» у грудні 1991 року. Вони виникли шляхом виходу їхніх власників із колгоспів, а пізніше КСП. Засновники фермерських господарств не мали необхідного професіоналізму, стартового капіталу, не одержали вони й належної підтримки з боку держави. Ринково-підприємницьке середовище, зокрема кон'юнктура на ринку засобів сільгосппризначення і сільгосппродукції, було й залишається вкрай несприятливим для усіх агроструктур.

Функціонування та розвитку фермерських господарств в Україні досліджувалися у працях багатьох науковців та практиків, таких як А.Р. Дуб, Д.С. Добряк, Л.В. Корнілов, І.О. Новаковська, С.М. Остапчук, П.Т. Саблук, М.Г. Ступень, А.М. Третяк, Т.І. Яворська, а та ін.

В економічній літературі розвиток фермерських господарств досліджується в різних аспектах, що знайшло відображення у працях таких науковців, як Л.О. Мармуль, О.Л. Гальцової, О.В. Гривківської, І.В. Хлівної, Т.В. Апостолова.

Розвиток фермерських господарств слід розглядати як складний історичний процес, зумовлений ринковим механізмом господарювання, соціальними та іншими потребами суспільства. Цей процес в Україні проходив ряд історичних періодів, що характеризуються якісними та кількісними перетвореннями.

Історики виділяють чотири історичні періоди формування селянського господарства фермерського типу, аналізуючи вплив аграрних реформ 1848, 1861, 1906-1916 р, 1990-х років.

Земельні й майнові відносини першого періоду (займанщина як спосіб отримання землі, становлення вільних господарств товарного характеру, соціальна мобільність селянства в козацькій державі) сприяли формуванню багатогалузевих господарств, а саме козацьких господарств, що орієнтувалися на товарне виробництво і використовували найману працю.

Другий період становлення господарств фермерського типу збігається з періодом утвердження капіталістичних ринкових відносин. Знаковими для українських земель були скасування кріпосного права і здійснення столипінської реформи. Внаслідок цього

відбулося масове утворення господарств фермерського типу, накопичення земельних наділів заможними селянами, утверджується таке ставлення селянина до землі, яке створило ситуацію, коли земля не передається від батька до сина.

Під час третього періоду (радянського) в наслідок класових, політичних оцінок заможних селян - підприємців згадуються терміни «селянин-власник» і «фермер». Власне заможні селяни-фермери були носіями економічного прогресу в сільському господарстві, але ставлення радянського тоталітарного режиму до заможного селянства спричинило соціальну трагедію.

Початок четвертого періоду (сучасного) становлення фермерства датується 1990-2000-ми роками, який характеризується відповідними етапами розвитку.

Перший етап «створення фермерських господарств», охоплює період з 1992 по 1995 рік.

Він характеризувався масовим створенням фермерських господарств, виділенням їм у постійне користування земель і запровадженням механізмів бюджетної підтримки.

Другий етап, на якому відбулося утвердження фермерського укладу, охоплює період з 1996 по 2000 рік. На цьому етапі процес збільшення чисельності фермерських господарств призупиняється, нові господарства практично не створюються внаслідок використання більшості земель запасу. Функціонуючі господарства розробляли стратегії розвитку, набували професійних знань, купували техніку та інші ресурси.

На третьому етапі розвиток фермерських господарств набув додаткового поштовху в 2001-2008 роках. У період з 2001 по 2003 рік відбувається зростання фермерських господарств, матеріальної бази, капіталу, земель за рахунок майна колишніх КСП, які були реорганізовані. З 2004 по 2008 роки відбувається часткова трансформація фермерських господарств у особисті селянські господарства з метою зменшення податкового навантаження, зростають розміри фермерських господарств за рахунок додаткової оренди земельних ділянок та майна спільної частково власності.

Четвертий етап «якісних перетворень у потенціалі фермерських господарств» охоплює період з 2009 р. і до цього часу. На цьому етапі спостерігається скорочення кількості фермерських господарств та збільшення площ землекористування. Селяни очікують від фермерів кращих умов оренди їх земельних ділянок [5, с. 214].

Закон України «Про селянське (фермерське) господарство», прийнятий Верховною Радою України в 1991 р., та Закон України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про селянське (фермерське) господарство», який введено в дію у 1993 р., створили нові правові засади для створення фермерських господарств.

Проект Закону України «Про селянське (фермерське) господарство», був розроблений Асоціацією фермерів разом з науковцями Українського науково-дослідного інституту.

Згідно статті 2 Закону-селянське (фермерське) господарство є формою підприємництва громадян України, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією [1].

На той час фермерство переживало нелегкі часи. Постійно скорочувалось кількість охочих самостійно господарювати, тому що практично повністю була згорнута державна підтримка таких господарств.

Крім того, в період аграрної кризи, перші фермерські господарства і приватні підприємства мали певні переваги у порівнянні з КСП і створеними пізніше на їхній базі різними господарськими утвореннями. Приватні господарства швидше опанували ринкові принципи господарювання, і в першу чергу за рахунок високої мотивації до ефективного господарювання у їхніх власників-господарів. Слід зважити й на те, що перші фермери отримали землю до її паювання, вилучили частку майна в КСП у виді техніки тощо. Але після 1999 р. у зв'язку з реструктуризацією КСП, інвестуванням в сільське господарство з боку інших галузей і сфер економіки, зарубіжні інвестиції, поява агропромислових корпоративних структур, а також застосування ними сучасного менеджменту і бізнес-планування тощо, забезпечило їхній розвиток на інтенсивно-інноваційних засадах.

Поступово фермерські господарства почали відставати від них як в кількісному, так і якісному аспектах.

Реформування земельних відносин стало однією з найбільш актуальних проблем для мешканців сільської місцевості. Внаслідок роздержавлення та розпаювання сільськогосподарських земель були створені економічні передумови для формування широкої мережі фермерських господарств тому, що вони відігравали велику роль у забезпеченні населення продуктами харчування, зайнятості мешканців сільської місцевості, поповненні місцевого та державного бюджетів.

Важливим фактором розвитку фермерства є людський фактор. За професійними, економічними і правовими знаннями, за загальним рівнем освіти, культури, відношенням до справи ще не всі відповідають стандартам фермера в ринковій економіці. Серйозним аспектом переходу до фермерства є психологічні моменти, які сформувалися за роки адміністративно-командної системи.

В останній період фермери в основній масі набули певних навиків підприємництва в сільській місцевості, але в силу об'єктивних і суб'єктивних причин все ж таки більшість сільських мешканців не бажають займатися фермерством.

З введенням в дію Земельного кодексу України з 1 січня 2002 року відкривається нова сторінка і в розвитку фермерського руху в Україні [3].

По перше слід відмітити, що в Земельному кодексі закріплена більш чітка назва цього виду господарств.

Відтепер фермерські господарства так і називатимуться - фермерські, без додавання дублюючого визначення "селянські". Адже за самою суттю фермерські господарства є селянськими.

Крім цього, аналіз тих статей Кодексу, які покликані регулювати земельні відносини у фермерських господарствах, свідчать, що саме фермерство стає пріоритетною формою господарювання на селі. Так, наприклад, як вже зазначалося, до 1 січня 2010 р. особи, яким Кодекс дозволяє мати на праві приватної власності земельні ділянки сільськогосподарського призначення, не можуть набувати у приватну власність земельні ділянки площею більше 100 га.

Однак, згідно ст. 31 Кодексу землі фермерського господарства можуть складатися із:

- 1) земельної ділянки, що належить на праві власності фермерському господарству як юридичній особі;
- 2) земельних ділянок, що належать громадянам - членам фермерського господарства на праві приватної власності.

Таким чином, в умовах дії обмеження на набуття у приватну власність земельних ділянок площею більше 100 га фермерське господарство фактично може використовувати приватні земельні ділянки значно більшої площі. Так, наприклад, якщо фермерське господарство складається з 3-х осіб (голова господарства та два його члени), то фактично площа приватизованої ділянки такого фермерського господарства може складатися з 400 га, з яких 100 га належатиме на праві приватної власності фермерському господарству як юридичній особі, і ще по 100 га землі може мати на праві приватної власності кожен з трьох членів. В Земельному кодексі ці форми земельної власності не тільки проголошені, а й включені в правовий механізм регулювання земельних відносин.

По друге з прийняттям Земельного кодексу підведена риска під існуванням останнього правового релікта колгоспно-радгоспної системи сільськогосподарського виробництва - колективної власності на сільськогосподарські землі.

Право колективної власності на землю, яке припинило існування після проведеної у 2000 р. реорганізації носіїв цього права - колективних сільськогосподарських підприємств - у господарські формування ринкового типу (ТОВ, приватні підприємства, фермерські господарства тощо), остаточно зникає з земельного законодавства 1 січня 2002 р., коли новий Земельний кодекс вступає в дію.

Юридичні залишки цього виду права власності у вигляді права на земельні частки (паї) містяться не в основній частині Кодексу, а перехідних, тобто тимчасових, його положеннях.

Перехідні положення земельного закону покликані забезпечити реалізацію протягом 2-3 років прав власників земельних часток (паїв) на виділення їх у натурі у вигляді земельних ділянок та отримання державних актів на право приватної власності на земельні ділянки.

По-третє, новий Земельний кодекс дозволяє вітчизняним підприємцям, в тому числі фермерам, набувати у власність таку кількість землі, яку вони вважатимуть доцільною з точки зору планів їх виробничої діяльності.

Разом з тим, Перехідними положеннями Кодексу це право суб'єктів підприємницької діяльності до 1 січня 2010 р. обмежене можливістю набуття у власність земельної ділянки площею не більше 100 га.

По-четверте, новий Земельний кодекс легалізує земельний ринок, тобто перехід прав на землю від однієї особи до іншої на підставі цивільно-правових угод (купівлі-продажу, міни, дарування тощо). При цьому, Кодексом встановлені цивілізовані правила функціонування земельного ринку, які мають бути деталізовані в Законі України "Про ринковий обіг земельних ділянок".

По-п'яте, Земельний кодекс передбачає надійні гарантії прав власників земельних ділянок та механізм захисту цих прав у випадку їх порушення будь-ким - громадянами, юридичними особами, органами державної влади чи місцевого самоврядування.

Зокрема, земельні ділянки, які перебувають у приватній власності, можуть бути викуплені у їх власників лише для суспільних потреб, перелік яких є обмеженим.

З 1 серпня 2003 року введено в дію Закон України "Про фермерське господарство" від 19.06.03р. Даним Законом чітко закріплено статус фермерського господарства як юридичної особи, одна з ознак якої – наявність відокремленого майна [4].

Фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян зі створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства. Воно може бути створене одним або кількома громадянами України, які є родичами або членами сім'ї і досягли 18-річного віку. Членами господарства можуть бути й діти, які досягли 14-річного віку. Бажаючі утворити фермерське господарство мають пройти професійний відбір [2].

Фермери, для яких вітчизняне сільське господарство є основою існування, запровадили жорсткий моніторинг дій влади щодо подальшого реформування галузі, дотримання передвиборних обіцянок та програмних .

Фермери вимагають від Кабінету Міністрів України та коаліції оголосити 2016 рік «Роком сімейної ферми», передбачити в державному та місцевих бюджетах кошти для підтримки сімейних фермерських господарств.

Таким чином можна сказати, що фермерські господарства мають ряд проблем, з якими самостійно боротися практично не можливо, оскільки більшість господарств є дрібними і вразливими до зовнішніх загроз. Запропонована модель розвитку фермерських господарств передбачає об'єднання їх у фермерські виробничо-торгові кооперативи, що має свої переваги.

Доцільність об'єднання фермерських господарств у виробничо-торгові кооперативи викликано необхідністю нарощування виробничого потенціалу, для підвищення своєї конкурентоспроможності на ринку аграрної продукції.

Оскільки більшість фермерських господарств перебуває у скрутному становищі, то об'єднання їх у потужні структурні одиниці – це єдиний можливий шанс виживання в умовах посилення конкуренції та нестабільного розвитку економіки держави.

Таким чином можна зробити висновки, що для ефективної роботи фермерських господарств, перш за все, потрібна всебічна державна підтримка. негайного вирішення потребують питання з кредитуванням на вигідних умовах фермерів для забезпечення їх всім

необхідним для виробництва сільськогосподарської продукції. Необхідна контрольованість цінової політики при реалізації сільськогосподарської продукції.

Фермерство, як рівноправна форма господарювання, повинна зайняти своє місце на ринку продовольства і сировини. Тому необхідно розробити заходи щодо розвитку фермерства, обґрунтувати основні напрями стабілізації виробництва і підвищення ефективності функціонування фермерських господарств, удосконалення фінансово-кредитної та податкової політики щодо цієї форми господарювання.

Список використаних джерел:

1. Про селянське (фермерське) господарство: Закон України від 20.12.1991 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 14, ст.186
2. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 45, ст.363
3. Земельний кодекс України від 25.10.2001р. // (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 3-4, ст.27)
4. // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://vn.20minut.ua/Groshi/zakon-ukrayini-pro-fermerske-gospodarstvo-vzhe-die-7382.html>
5. Гарбар В. Сучасний стан та тенденції розвитку фермерських господарств, Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва -Умань, 2014. — Вип. 84. — Ч. 2: Економіка. — С. 134–280.
6. Науково-практичний коментар до Закону України “Про фермерське господарство” / В. П. Жушман, П. Ф. Кулинич, В. Ю. Уркевич та ін. / За ред. М.В. Шульги. — К.: ТОВЕЦ “Господар”, 2004. — 464 с.
7. Аграрне право України: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Н. О. Багай, Л. О. Бондар, В. К. Гуревський та ін. / За ред. О. О. Погрібного. — К.: Істина, 2004. — 448 с.

Тонкаль Л.В., магістр 2 курсу,
гр. МПР-113, юридичний факультет
Науковий керівник: **Усенко О.В.**, доцент кафедри цивільного,
господарського права та процесу, к.ю.н
*Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій
Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів, Україна)*

ГОСПОДАРСЬКА КОМПЕТЕНЦІЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Конституційне закріплення компетенції органів місцевого самоврядування є одним з найважливіших законодавчих заходів Української держави. Сьогодні завдання посилення місцевого самоврядування в Україні полягає в детальнішій конкретизації компетенції органів місцевого самоврядування виходячи з тих прав, які вже визначені в Конституції України [1]. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» не повною мірою вирішує проблему співпраці та взаємодії місцевих органів влади з регіональними й центральними [2]. Компетенція органів місцевого самоврядування повинна забезпечувати розв'язання таких управлінських ситуацій у місті, коли територіальне співтовариство може самостійно, під власну відповідальність, здійснювати своє життєзабезпечення. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» досить чітко визначає коло проблем, які входять до компетенції органів місцевого самоврядування, але механізм реалізації повноважень потребує вдосконалення.

З огляду на сучасний світовий і вітчизняний досвід проблема визначення оптимального співвідношення компетенції (повноважень) усіх рівнів влади залишається вельми актуальною для будь-якої держави, зокрема й для України.

У Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» базові норми Конституції України про місцеве самоврядування набули своєї конкретизації. У Законі проголошено фундаментальний, фактично відсутній раніше, принцип «правової, організаційної і